

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อศึกษาศักยภาพของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพ กลุ่มตัวอย่างเป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลที่ปฏิบัติงานในสถานีนามัย จังหวัดเชียงราย โดยวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi - stage Random Sampling) ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง 236 คน ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% โดยเพื่อให้ง่าย สะดวก ต่อการสุ่มตัวอย่างและเก็บข้อมูล รวมถึงให้ข้อมูลได้มีการกระจายตัวมากขึ้น ผู้วิจัยจึงกำหนดเพิ่มขนาดกลุ่มตัวอย่างเป็น 250 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามด้านการรับรู้ ความรู้ความสามารถในการแก้ไขปัญหา แรงจูงใจ ทัศนคติ และความต้องการที่จะเรียนรู้ในการส่งเสริมสุขภาพ รวมถึงเก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มย่อย (Focus Groups) จำนวน 1 - 2 กลุ่ม กับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลในพื้นที่กลุ่มเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์หาวิธีการและแนวทางการดำเนินการแก้ไขปัญหาสุขภาพ วิเคราะห์ผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

1. ลักษณะทางประชากรและข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 58.80 ชายร้อยละ 41.20 มีอายุระหว่าง 25-34 ปี มากที่สุด ร้อยละ 43.20 รองลงมา อายุระหว่าง 35-44 ปี ร้อยละ 38 ตำแหน่งที่ปฏิบัติงานในสถานีนามัย ส่วนใหญ่เป็นเจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน ร้อยละ 50 รองลงมา เจ้าหน้าที่บริหารงานสาธารณสุข ร้อยละ 28 ระดับการศึกษา ปริญญาตรี ร้อยละ 55.60 ต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 43.60 ในด้านประสบการณ์ทำงานในสถานีนามัย อยู่ในช่วง 11-15 ปี มากที่สุด ร้อยละ 30.40 รองลงมาช่วง 5-10 ปี ร้อยละ 22.40

2. ด้านการรับรู้ในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพ พบว่า เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลมีระดับการรับรู้โดยรวมในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพอยู่ในระดับสูง การรับรู้รายข้อสูงที่สุด ได้แก่ การส่งเสริมสุขภาพเป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนมีความรู้ ความสามารถในการดูแลสุขภาพตนเอง รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายที่มีผลกระทบทางด้านสุขภาพของตนเอง ส่วนการรับรู้ที่น้อยที่สุด คือ สิ่งแวดล้อมในชุมชนมีผลกระทบต่อการมีสุขภาพอนามัยที่ดีของประชาชนในชุมชน

3. ด้านความสามารถในการแก้ไขปัญหา พบว่า เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบล มีระดับความสามารถในการแก้ไขปัญหาสุขภาพอยู่ในระดับสูง มีระดับคะแนนความรู้สูง ร้อยละ 40.80 โดยคำถามที่ตอบถูกมาก ได้แก่ หลักการดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรคติดต่อเพื่อมุ่งหมายที่จะลดอัตราการเจ็บป่วยและตายของประชาชน และแนวทางในการบริการสาธารณสุขสำหรับประชาชน กลุ่มมารดาและเด็กที่มีความเสี่ยงสูงต่อการเจ็บป่วยและตาย คำถามที่ตอบถูกน้อย ได้แก่ ลักษณะที่สำคัญของวัตถุประสงค์ที่ดี ส่วนแนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหา พบว่า ใช้วิธีการสำรวจข้อมูลเพื่อค้นหาปัญหามากที่สุด และน้อยที่สุด คือการวางแผนงานและการทำงานตามที่วางแผนไว้ และจากการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ในส่วนความสามารถในการแก้ไขปัญหา พบว่า เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ในระดับดี

4. ด้านแรงจูงใจในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพ พบว่า เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลมีระดับแรงจูงใจโดยรวมในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพ อยู่ในระดับปานกลาง แรงจูงใจรายชื่อสูงที่สุด ได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตั้งใจพยายามในการทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่ รองลงมาเป็นการส่งเสริมสุขภาพ เป็นเรื่องที่น่าสนใจ และท้าทายความสามารถในการปฏิบัติงาน ส่วนแรงจูงใจน้อยที่สุด ได้แก่ การได้รับคำยกย่องชมเชยจากผู้บังคับบัญชาในการตั้งใจปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ

5. ด้านทัศนคติในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพ พบว่า เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลมีระดับทัศนคติโดยรวมในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพ อยู่ในระดับสูง ทัศนคติรายชื่อสูงที่สุด คือ การส่งเสริมสุขภาพเป็นนโยบายและกลวิธีที่สำคัญ ช่วยให้คุณคน ครอบครัว และชุมชนประหยัดค่าใช้จ่ายทางด้านสุขภาพในระยะยาว รองลงมาเป็นการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ ควรครอบคลุมด้านการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาพยาบาลและการฟื้นฟูสภาพ ส่วนทัศนคติน้อยที่สุด ได้แก่ การสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อสุขภาพเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข

6. ด้านความต้องการที่จะเรียนรู้ในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพ พบว่า เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลมีความต้องการที่จะเรียนรู้โดยรวมในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพ อยู่ในระดับปานกลาง ความต้องการเรียนรู้อยู่รายชื่อสูงที่สุด คือ การเพิ่มศักยภาพความรู้ในเรื่องการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน รองลงมาเป็น ข้อมูลข่าวสารด้านส่งเสริมสุขภาพที่ทันสมัยและน่าสนใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดความเข้าใจและสามารถปฏิบัติตามแนวทางได้อย่างถูกต้อง ส่วนความต้องการเรียนรู้น้อยที่สุด ได้แก่ ความรู้ด้านเทคนิควิชาการส่งเสริมสุขภาพจะมีประโยชน์มากสำหรับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข

7. ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลในการส่งเสริมสุขภาพ ส่วนใหญ่เป็นปัญหาของการไม่มีเวลา และปริมาณงานที่ทำก็มากพอแล้ว รองลงมา ประชาชนไม่เข้าใจ ไม่ให้ความร่วมมือและไม่เห็นความสำคัญ

อภิปรายผล

ผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ทำให้ทราบศักยภาพของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบล ในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพ ผู้วิจัยจึงขออภิปรายผลดังนี้

1. ด้านการรับรู้ในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพ พบว่า เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบล มีระดับการรับรู้โดยรวมในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพอยู่ในระดับสูง เนื่องมาจากประสบการณ์ของการดำเนินงานสาธารณสุขและระบบโครงสร้างพื้นฐานของสถานีนามัยที่ทำหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณสุขระดับต้น มีการจัดบริการแบบผสมผสาน ด้านการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค รักษาพยาบาล และฟื้นฟูสภาพ มีลักษณะงานที่มุ่งเน้นให้บริการด้านการส่งเสริมสุขภาพเป็นหลัก ในลักษณะของการดูแลทั้งครอบครัว (Family Care) ดูแลทั้งชุมชน (Community Care) และมีเขตความรับผิดชอบที่ชัดเจน (Catchment Area) (บุญเรียง ชูชัยแสงรัตน์, 2539) นอกจากนี้ การนำเอากลวิธีทางสาธารณสุขมูลฐานมาปรับใช้ ตั้งแต่ปี 2521 เป็นต้นมา เพื่อที่จะดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางด้านสุขภาพและส่งเสริมให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพได้ รวมถึงความร่วมมือประสานงานกับองค์กรในชุมชนหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานทำให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลและผู้เกี่ยวข้องในด้านสุขภาพมีความรู้และตระหนักในเรื่องสุขภาพมากกว่าความเข้าใจดั้งเดิมได้ดีพอสมควร และจากความเคลื่อนไหวทางด้านวิชาการ ซึ่งจัดโดยสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2541 ในเรื่อง การส่งเสริมสุขภาพ : บทบาทใหม่แห่งยุคของทุกคน โดยรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ นำเสนอองค์ความรู้ ตามกระบวนการทัศน์ใหม่ เพื่อปลูกกระแสของการส่งเสริมสุขภาพ ทำให้ได้เอกสารวิชาการด้านการส่งเสริมสุขภาพจำนวนมาก (สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2541) รวมถึงได้รับการพัฒนาเสริมสร้างองค์ความรู้ทางด้านการส่งเสริมสุขภาพให้กับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเป็นประจำและต่อเนื่องมาตลอด (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงราย, 2543) และแผนพัฒนาสาธารณสุข ฉบับที่ 8 ได้มีแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาทั้งในส่วน of โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ โครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ โครงการเมืองน่าอยู่ สถานที่ทำงานน่าอยู่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมสุขภาพแนวใหม่ทำให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขมีโอกาสได้รับความรู้ ฝึกอบรม ทักษะในการส่งเสริมสุขภาพเพิ่มเติมอยู่เสมอ ตลอดจนกระแส

การเปลี่ยนผ่านจากการปฏิรูประบบสาธารณสุขจนมาถึงการปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ นำมาซึ่งนโยบายที่สำคัญของรัฐบาล นั่นคือนโยบายการสร้างหลักประกันสุขภาพดีถ้วนหน้า ซึ่งเป็นนโยบายที่เป็นการเปลี่ยนแปลงระบบสุขภาพที่สำคัญ ถือเป็นนโยบายสาธารณสุขเพื่อสุขภาพอย่างแท้จริง เน้นไม่ให้ประชาชนเกิดการเจ็บป่วย ซึ่งจากระยะการเปลี่ยนผ่านของนโยบายทำให้บุคลากรสาธารณสุขทุกระดับได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่สาธารณสุขต้องศึกษาค้นคว้า วิธีการต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติและเตรียมตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับการรับรู้ส่วนใหญ่ที่เห็นด้วยกับ การส่งเสริมสุขภาพเป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนมีความรู้ ความสามารถในการดูแลสุขภาพ และมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายที่มีผลกระทบทางด้านสุขภาพของตนเอง ส่วนการรับรู้ที่น้อยเป็นเรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีผลกระทบต่อการใช้สุขภาพอนามัยที่ดีของประชาชนในชุมชน อาจเป็นเพราะสภาพปัจจุบันปัญหามลภาวะสิ่งแวดล้อมที่ทวีทั้งด้านปริมาณและความรุนแรงตามระดับของการพัฒนาอุตสาหกรรมและการขยายตัวของชุมชนเมืองเป็นสิ่งที่ท้าทายที่ต้องการความร่วมมือประสานงานกันในทุกด้านเพื่อควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อมไม่ให้เป็อันตรายต่อสุขภาพและลดทอนคุณภาพชีวิตของประชาชน ที่ผ่านมากกระทรวงสาธารณสุขมีบทบาทด้านการควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อมทางด้านสุขภาพเป็นส่วนใหญ่ แม้จะมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง ก็ยังไม่สามารถกำหนดบทบาทที่ชัดเจนและเหมาะสมได้ ยังคงจำกัดบทบาทของตนเช่นที่เคยปฏิบัติสืบเนื่องกันเป็นระยะเวลานาน ไม่ได้ดำเนินการตามความสำคัญของปัญหาหรือกระแสสังคมภายนอก สอดคล้องกับการศึกษาของ ดารา เรือนเป้ง (2540) ที่ได้ศึกษาความรู้ ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข จังหวัดลำพูน พบว่า ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่มีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับปานกลาง ทั้งหมดนี้ก็ด้วยข้อจำกัดด้านระบบและโครงสร้างที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาองค์ความรู้และบุคลากรให้ปรับเปลี่ยนเป็นฝ่ายรุกให้ทันกับสถานการณ์ ทำให้มีผลต่อการรับรู้ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขได้

2. ความสามารถในการแก้ไขปัญหา พบว่า เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลมีความรู้ความสามารถในการแก้ไขปัญหาสุขภาพ อยู่ในระดับสูง มีระดับคะแนนความรู้สูง ร้อยละ 40.80 สอดคล้องกับระดับวุฒิการศึกษาของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ที่ส่วนใหญ่จบมาในระดับวุฒิปริญญาตรี จึงทำให้มีความรู้ในการแก้ไขปัญหาสูง ซึ่งระดับการศึกษามีผลต่อกระบวนการคิดที่เป็นเชิงเหตุเชิงผลและสลับซับซ้อน โดยบุคคลที่มีระดับการศึกษาสูง ก็จะมีกระบวนการคิดที่เป็นเชิงเหตุเชิงผล และสลับซับซ้อนดีกว่าบุคคลที่มีการศึกษาดำกว่า (สราวุธ วลัยขุพฤกษ์, 2543) และผลจากการ

ที่ได้รับการศึกษาดูงาน ฝึกอบรมเพิ่มเติมในส่วนของการแก้ปัญหาก็ด้วย เช่น กระบวนการ (AIC) เทคนิคการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม (PRA) มาใช้ในงานพัฒนาด้านสาธารณสุข มูลฐานรวมถึงการพัฒนาทักษะในการแก้ไขปัญหาเบื้องต้น เช่น การเขียนโครงการ งานวิจัย โดยได้รับความรู้จากวิทยากรทั้งในระดับจังหวัดเองและระดับประเทศ (สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดเชียงราย, 2543) ทำให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลได้รับการพัฒนาศักยภาพด้าน ความรู้และทักษะในกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดีขึ้น ส่วนแนวทางและวิธีการแก้ไข ปัญหา จากการ สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม พบว่า ระดับการแก้ไขปัญหาสาธารณสุข อยู่ในขั้นดี สถานือนามัยมีปัญหาสาธารณสุขที่ต้องการดำเนินการแก้ไข ปัญหา ส่วนใหญ่ใช้วิธีการ สัมภาษณ์เพื่อค้นหาปัญหา ซึ่งถือเป็นรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของสถานือนามัย เพื่อนำข้อมูลนั้น มาวางแผน วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา โดยได้จัดทำเป็นบัญชีข้อมูลสาธารณสุขประจำ หมู่บ้านทุกหมู่บ้านในเขตรับผิดชอบ ส่วนที่น้อยที่สุด เป็นเรื่องการวางแผนงานและการทำงาน ตามที่วางแผนไว้ เพราะเนื่องจากแผนงานและโครงการส่วนใหญ่มาจากส่วนกลาง บางครั้งทำให้ การได้รับงบประมาณจากส่วนกลางไม่พอเพียงและไม่ตรงกำหนด งบประมาณที่ได้รับไม่สอดคล้อง กับความต้องการของชุมชนหรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่เสนอขอทำให้การดำเนินงานต้องหยุดชะงัก หรือเลื่อนออกไป (สำนักนโยบายและแผนสาธารณสุข, 2542) เป็นผลให้กระบวนการวางแผนและ การดำเนินงานตามแผนนั้นประสบปัญหาได้

3. ด้านแรงจูงใจในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพ พบว่า เจ้าหน้าที่ สาธารณสุขระดับตำบล มีระดับแรงจูงใจโดยรวมในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบ สุขภาพ อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เนื่องจากจากการดำเนินงานด้านการส่งเสริมสุขภาพจะเห็นผล ช้ากว่าการปฏิบัติงานด้านการรักษาพยาบาล ซึ่งเห็นผลได้รวดเร็วและเป็นความต้องการของ ประชาชนในการใช้บริการด้านสาธารณสุขในระดับต้น และประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าเจ้าหน้าที่ สาธารณสุขที่ดีและเก่งนั้นจะต้องมีความสามารถด้านการรักษาพยาบาลดี รวมถึงเป็นการ ตอบสนองต่อการดำเนินงานด้านสาธารณสุขของผู้บังคับบัญชาที่ต้องการให้ประชาชนได้รับ การบริการด้านการรักษาพยาบาลสุขภาพที่ดีและถึงแม้จะเข้าใจในแนวคิดยุทธศาสตร์ของการ ส่งเสริมสุขภาพ แต่ขาดความชัดเจนในนโยบาย กลวิธีและการนำไปปฏิบัติ ซึ่งส่งผลให้แรงจูงใจ ด้านการส่งเสริมสุขภาพไม่สูงเท่าที่ควร ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขก็มีความตั้งใจพยายาม ในการทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่และมองเห็นว่าการส่งเสริมสุขภาพเป็นเรื่องที่ น่าสนใจและท้าทายความสามารถในการปฏิบัติงาน แม้ว่าจากปริมาณงานที่ทำอยู่มีจำนวนมาก ทั้งงานรักษาพยาบาลและงานบริการเชิงรุก และมีระเบียบรายงานที่ต้องจัดทำส่งทั้งในระดับอำเภอ

และจังหวัดทำให้ไม่มีเวลาทำงานด้านส่งเสริมสุขภาพเท่าที่ควร แต่ยังเห็นความสำคัญของการส่งเสริมสุขภาพ และใช้กลวิธีเชิงรุกมากขึ้นกว่าเดิม โดยเน้นชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ส่วนแรงจูงใจที่น้อยเป็นเรื่องการได้รับคำยกย่องชมเชยจากผู้บังคับบัญชาในการตั้งใจปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ อาจเนื่องจากการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพไม่ได้นำมาใช้ในการพิจารณาความดี ความชอบ ทำให้ไม่มีโอกาสก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ซึ่งหากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพขาดแรงจูงใจด้านนี้แล้วก็จะส่งผลให้บุคคลขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานได้

4. ด้านทัศนคติในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพ พบว่า เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบล มีระดับทัศนคติโดยรวมในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพอยู่ในระดับสูง อาจเนื่องมาจากมีความคิดว่าจากการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพที่ผ่านมาถึงแม้จะประสบความสำเร็จอย่างดีในระดับหนึ่ง ในปัญหาสาธารณสุขขั้นพื้นฐานที่เป็นปัญหาที่ประชาชนตระหนักและง่ายต่อการแก้ไขและครอบคลุมในเชิงปริมาณหลายเรื่อง ทำให้ปัญหาสุขภาพที่สำคัญและต้องการแก้ไขเป็นปัญหาที่ยากหรือต้องเร่งรัดในการพัฒนาเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นปัญหาที่ยากกว่าปัญหาใหม่ ๆ จึงมีแนวคิดและมองเห็นความสำคัญของการส่งเสริมสุขภาพที่ต้องการรูปแบบและกลวิธีที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคใหม่ ซึ่งการส่งเสริมสุขภาพหรือการแก้ไขปัญหสุขภาพที่ทำแบบเรียบง่ายด้วยกลวิธีเดิม คงไม่สามารถนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพได้ การดำเนินงานส่งเสริมต้องใช้อยุทธศาสตร์เชิงรุกที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้ระบบคิดของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเปลี่ยนไปเพื่อเน้นการดำเนินการส่งเสริมสุขภาพรูปแบบใหม่ให้สอดคล้องกับการปฏิรูประบบสุขภาพ มองเห็นความสำคัญที่จะลดค่าใช้จ่ายในด้านการรักษาพยาบาลที่สูงขึ้น และลดสาเหตุการตายที่เกิดมาจากพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมและการดำเนินงานตามกลวิธีทางสาธารณสุขมูลฐานก็มุ่งเน้นการทำงานที่เอาประชาชนเป็นศูนย์กลางและสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของตนเอง ดังนั้นแนวคิดการจัดบริการสุขภาพเชิงรุกจะนำไปสู่การขับเคลื่อนเพื่อการปฏิรูประบบสุขภาพ ซึ่งต้องอาศัยศักยภาพของทั้งบุคลากรสาธารณสุขทุกระดับ และภาคประชาชนที่ต้องขับเคลื่อนไปพร้อม ๆ กัน นอกจากนี้การทำงานที่เป็นลักษณะของการทำงานเป็นทีมสุขภาพ จะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพสูงสุดให้กับงานด้วยเช่นกัน ทำให้ความคิดเห็นส่วนใหญ่จึงเห็นด้วยในเรื่องการส่งเสริมสุขภาพเป็นนโยบายและกลวิธีที่สำคัญ ช่วยให้ผู้คน ครอบครัว และชุมชน ประหยัดค่าใช้จ่ายทางด้านสุขภาพในระยะยาว รองลงมาเป็นนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ ควรครอบคลุมด้านการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาพยาบาลและการฟื้นฟูสภาพ ส่วนความคิดเห็นที่น้อยที่สุด เป็นเรื่องการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อสุขภาพเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข อาจเป็นเพราะความสับสน

ในเรื่องของการกระจายอำนาจด้านสาธารณสุขสู่องค์กรส่วนท้องถิ่น บทบาทและหน้าที่ในการจัดการสิ่งแวดล้อมจึงยังไม่มี ความชัดเจนว่าเป็นหน้าที่ของใครที่จะเป็นผู้ดูแลด้านสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในชุมชน ซึ่งคาดว่าความชัดเจนในบทบาทของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขต่อไปคงต้องมีความแน่นอน

5. ด้านความต้องการที่จะเรียนรู้ในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพ พบว่า เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลมีความต้องการที่จะเรียนรู้โดยรวมในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูประบบสุขภาพ อยู่ในระดับปานกลาง เป็นผลมาจาก แม้ว่าประชาชนจะรับรู้บทบาทการทำงานของเจ้าหน้าที่ด้านการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคมากกว่าการรักษาพยาบาล แต่การใช้บริการของประชาชนยังพบว่า มีการใช้บริการด้านการรักษาพยาบาลมากกว่า ซึ่งเป็นลักษณะความจำเป็นด้านการเจ็บป่วยที่เป็นแรงผลักดันในการใช้บริการสาธารณสุขของสถานีนามัย (มันทนา ประทีปเสน และคนอื่น ๆ, 2542) เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว บทบาทและความต้องการที่จะเรียนรู้ในด้านของการส่งเสริมสุขภาพของเจ้าหน้าที่ เพื่อที่จะนำมาเป็นกลวิธีหรือแนวทางในการปฏิบัติงานจึงยังไม่มากเท่าที่ควร ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลมีความต้องการที่จะเรียนรู้และเพิ่มศักยภาพความรู้เรื่องการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมาก อาจเป็นเพราะการกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของสุขภาพและตื่นตัวในการพัฒนาสุขภาพด้วยวิธีการสุศึกษาหรือการแนะนำโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในรูปแบบเดิม ไม่มีพลังเพียงพอที่จะให้มีการพัฒนาสุขภาพที่ชัดเจนได้ในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาวะที่องค์กรชุมชนที่มีอยู่เดิมในสังคมชนบทได้อ่อนแรงไปลงจากเดิม การสร้างประชาสังคม (Civil Society) ที่เข้มแข็ง สร้างกระแสการตื่นตัวของประชาชนในการพัฒนาสุขภาพ รวมทั้งสร้างความร่วมมือ (Participation) ในการร่วมพัฒนาอย่างมีพลังและส่งผลให้มีประสิทธิภาพได้ ดังเช่นความสำเร็จในการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ การรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม การรณรงค์ป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ ที่ทั้งภาครัฐและเอกชนได้ร่วมมือกันอย่างกว้างขวางจนประสบความสำเร็จในระดับที่เป็นยอมรับ การสร้างประชาสังคมที่เข้มแข็ง จะเป็นแรงหนุนให้องค์กรชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนา การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในระดับต่าง ๆ จะเสริมความเข้มแข็งของประชาสังคม และส่งผลให้การพัฒนายาวส่งกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งต้องอาศัยข้อมูลข่าวสารด้านส่งเสริมสุขภาพที่ทันสมัยและน่าสนใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดความเข้าใจและสามารถปฏิบัติตามแนวทางได้อย่างถูกต้อง ส่วนความต้องการที่จะเรียนรู้หน่อยเป็นเรื่องของประโยชน์ของความรู้ด้านเทคนิควิชาการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งอาจเป็นเพราะสภาวะการณ์ในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าสถานีนามัยจะดำเนินงานครอบคลุมทั้งด้านรักษา ส่งเสริม ป้องกัน ฟื้นฟูสภาพ และเน้นการส่งเสริมสุขภาพเป็นหลัก แต่การปฏิบัติงานจริงแล้ว เจ้าหน้าที่จะปฏิบัติงานด้านการรักษาพยาบาลมากกว่าการส่งเสริมสุขภาพ ดังนั้นความต้องการเรียนรู้ด้านเทคนิควิชาการส่งเสริมสุขภาพจึงน้อยกว่าการรักษาพยาบาล ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้จริง

6. ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลในการส่งเสริมสุขภาพ ส่วนใหญ่เป็นปัญหาของการไม่มีเวลา และปริมาณงานที่ทำก็มากพอแล้ว เนื่องจากเมื่อมาวิเคราะห์งานของสถานีนามัยโดยกองการพยาบาลแล้ว พบว่า ภาระหน้าที่ของสถานีนามัย แบ่งเป็น 4 กลุ่มงาน 38 งาน 429 กิจกรรม แบ่งได้ 5 สาขา ซึ่งเมื่อพิจารณาของเขตและบทบาทหน้าที่หรือเนื้อหาของงาน จะเห็นว่าเจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติงานจำนวนมาก มีปริมาณงานมากและหลากหลาย (บุญเรียง ชูชัยแสงรัตน์, 2539) และ สนอง นนทรัตน์ (อ้างใน บุญเรียง ชูชัยแสงรัตน์) กล่าวว่าระบบระเบียบรายงานมากเกินไป รายละเอียดข้อมูลมีมากและซ้ำซ้อน แบบฟอร์มไม่เป็นระเบียบ ยุ่งยากและไม่เหมาะสม ทำให้เจ้าหน้าที่ต้องเสียเวลากับการทำรายงานค่อนข้างมาก รองลงมาเป็นเรื่องประชาชนไม่เข้าใจ ไม่ให้ความร่วมมือและไม่เห็นความสำคัญ อาจเป็นผลมาจากแม้ว่าประชาชนจะรับรู้บทบาทการทำงานของเจ้าหน้าที่ด้านการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค มากกว่าการรักษาพยาบาล แต่การใช้บริการของประชาชนยังพบว่า มีการใช้บริการด้านการรักษาพยาบาลมากกว่าในลักษณะความจำเป็นด้านการเจ็บป่วยที่เป็นแรงผลักดันในการใช้บริการ สาธารณสุขของสถานีนามัย (มันทนา ประทีปเสน และคนอื่น ๆ, 2542) และที่น้อยที่สุด คือ ความชัดเจนด้านนโยบายระดับกระทรวงในการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งเนื่องจากแผนพัฒนาการสาธารณสุขที่ผ่านมา ยังกำหนดกลุ่มงานส่งเสริมสุขภาพที่ไม่สอดคล้องกับการดำเนินงาน และกระทรวงสาธารณสุขยังดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพในลักษณะดั้งเดิม รัฐบาลยังขาดนโยบายที่ชัดเจนในการพัฒนากลวิธีและกระบวนการการส่งเสริมสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพยังมีข้อจำกัด โครงการส่งเสริมสุขภาพเท่าที่ดำเนินการส่วนใหญ่ยังเป็นการส่งเสริมสุขภาพแบบดั้งเดิมและเป็นการดำเนินการแบบแยกส่วน มีแผนงานและโครงสร้างแยกกันเป็นเอกเทศ แม้ว่าการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพจะมีอยู่หลายหน่วยงาน แต่การดำเนินงานอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดความเป็นเอกภาพในการดำเนินงาน จึงเป็นปัญหาต่อการส่งเสริมสุขภาพได้

สรุปได้ว่า ทิศทางการพัฒนาสุขภาพที่ถูกต้องจะต้องมีแนวคิดที่ถูกต้องเป็นพื้นฐาน การสรุปบทเรียนกระบวนการพัฒนาสุขภาพในอดีตและความคิดเห็นทั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิและจากเวทีการระดมความเห็นต่าง ๆ ได้ข้อสรุปที่ตรงกันว่า การที่จะยกระดับเพดานความสำเร็จของการพัฒนาสุขภาพนั้น จำเป็นต้องมีการปรับกระบวนการทัศน์เกี่ยวกับสุขภาพ โดยไม่เพียงแต่ต้องมองสุขภาพทั้งในมิติทางกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณแล้ว ยังต้องมองให้เชื่อมโยงกับเหตุปัจจัยทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อม แทนที่จะมองสุขภาพเป็นเพียงแต่การรักษาโรค ดังเช่นแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ยึดแนวคิดหลักที่ถือว่า “สุขภาพ คือ สุขภาวะ” การมีทัศนคติที่มองการมีสุขภาพดีจำกัดอยู่ที่การเฝ้าระวังรักษาโรค ได้ทำให้ระบบสุขภาพของสังคมไทยเป็นแบบตั่งรับ คือ เป็นระบบสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ก็เฉพาะเมื่อเกิด

การเจ็บป่วยแล้วเท่านั้น มาตรการต่าง ๆ จึงเป็นไปเพื่อซ่อมสุขภาพมากกว่าสร้างสุขภาพ ดังนั้น ควรพัฒนากลไกด้านนโยบายและแผนในระดับมหภาคเพื่อผลักดันให้เกิดนโยบายสาธารณะที่ดี (Healthy Public Policies) และสามารถตรวจสอบทิศทางการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสังคมให้เกื้อกูลต่อการมีสุขภาพดีของประชาชน รวมถึงเร่งรัดมาตรการด้านกฎหมายที่กำหนดให้มีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (Health Impact Assessment) ในโครงการขนาดใหญ่ทั้งของภาครัฐและเอกชน ควบคู่กับการเร่งรัดมาตรการเพื่อลดผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคนจนและผู้ด้อยโอกาสในสังคม ระดมความร่วมมือจากองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในการร่วมกันสร้างสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อการมีสุขภาพดี สร้างกิจกรรมและเครือข่ายสร้างเสริมสุขภาพ และร่วมกันพัฒนาทักษะสุขภาพในสังคมทุกระดับ ปรับกลไกและระบบบริการสุขภาพรวมทั้ง มาตรการทางด้านกฎหมายและมาตรการการเงินการคลังด้านสุขภาพ ให้เป็นไปอย่างเอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมการมีสุขภาพดีและควบคุมป้องกันโรคให้กับประชาชน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีตลอดไป

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ดังนี้

1. ด้านแรงจูงใจ ผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมสุขภาพจะต้องมองเห็น ความสำคัญและสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานส่งเสริมสุขภาพของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับ ตำบลให้มากขึ้น โดยทั้งรัฐและองค์กรเอกชน จะต้องจัดสรร ทรัพยากรงบประมาณ และสิ่งสนับสนุน ให้เพียงพอและตรงกับความต้องการ รวมถึงกำหนดกลวิธีในการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพ ให้ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพ

2. ด้านการแก้ไขปัญหา จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเชิงคุณภาพด้านการวางแผนดำเนินงาน พบว่าเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ควรมีการจัดทำแผนงาน โครงการเพื่อแก้ไขปัญหาสาธารณสุข โดยใช้ เงินนอกงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน และประสานงานขอรับการสนับสนุนงบประมาณ จากองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ท้องถิ่น เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล เทศบาล หรือ องค์กร ภาครัฐประชาชน เพื่อแก้ปัญหาด้านงบประมาณจากการขาดการสนับสนุนจากส่วนกลาง

3. ด้านความต้องการที่จะเรียนรู้ ผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมสุขภาพ ควรสนับสนุนการเรียนรู้ในด้านการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นความต้องการ ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบล รวมถึงการเน้นความเข้าใจและให้ความสำคัญของเทคนิค วิชาการด้านการส่งเสริมสุขภาพให้มากกว่าการรักษาพยาบาล ซึ่งจะเป็นการแก้ไขปัญหาสุขภาพ ของประชาชนที่สูญเสียค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพที่น้อยกว่า แต่ให้ผลตอบแทนด้านสุขภาพที่สูงกว่า

4. รัฐและองค์กรภาคสุขภาพควรเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพและสร้างความชัดเจนในบทบาทของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาศักยภาพของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูปสุขภาพเชิงคุณภาพ
2. ศึกษาศักยภาพของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลในด้านปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการปฏิบัติงานส่งเสริมสุขภาพ
3. ศึกษาศักยภาพของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลในการส่งเสริมสุขภาพตามแนวทางปฏิรูปสุขภาพในพื้นที่อื่นเพื่อความหลากหลาย